

Kuinka arvioida ennakointia ja tulevaisuustyötä?

kehittämisspäälikkö Laura Pouru & erikoistutkija Matti Minkkinen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Tulevaisuudesta ei ole olemassa faktatietoa. Tulevaisuustieto koostuu aina menneisyyden ja nykyhetken faktoista sekä omista tulevaisuutta koskevista näkemyksistämme (Malaska 2013). Voimme esimerkiksi menneiden trendien perusteella arvioida kehityksen jatkuvan samankaltaisena tai tilanteen muuttuvan radikaalisti. Näiden tulevaisuutta koskevien arvioiden taustalla vaikuttavat henkilökohtaiset ja jaetut tiedostetut ja tiedostamattomat oletukset, toiveet, pelot ja kuvitelmat. Tulevaisuutta koskeva tieto ei siis koskaan ole täysin faktuaalista eikä objektiivista.

Tämä tekee tulevaisuutta koskevan ennakointityön arvioinnin haasteelliseksi: millä perusteella voi sanoa, oliko tuotettu tulevaisuustieto ja tehty ennakointityö onnistunutta? Ennakointi nähdään usein ensisijaisesti tiedon tuotannon muotona, jolloin arvioinnissakin korostuu helposti kysymys osuvuudesta: osuiko tulevaisuutta koskeva tieto oikeaan? Tulevaisuustiedon osuvuuden arviointi on kuitenkin vain yksi osa ennakointiprosessin arviointia. Esimerkiksi globaalien pandemian riski oli tunnistettu lukuisissa ennakointitutkimuksissa ja mm. Suomen kansallisessa riskiarviossa 2018, mutta silti globaali COVID-19 pandemia tuli suurimmalle osalle maailmaa yllätyksenä. Globaalien pandemian mahdollisuus oli siis ennakoitu, mutta siihen ei oltu varauduttu. Voi sanoa, että ennakoinnissa onnistuttiin tiedon tuottamisen tasolla, mutta epäonnistuttiin vaikuttavuuden saralla: tulevaisuustieto ei johtanut toimintaan eli pandemiaan varautumiseen.

Ennakointia voidaan arvioida kolmen osa-alueen kautta: tuotetun tiedon osuvuuden, käytettyjen menetelmien oikeaoppisuuden ja tuotetun tiedon vaikuttavuuden (Van Der Steen & Van Der Duin 2012). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan rahoittamassa [Kansallinen ennakointi 2020-hankkeessa](#) (Pouru ym. 2020) analysoimme Suomen kansallisen ennakointijärjestelmän nykytilaa ja laadimme kehittämissuosituksia ennakointijärjestelmän kehittämiseksi. Kansallisella ennakoinnilla tarkoitettiin hankkeessa kaikkea julkishallinnon tekemää tai hyödyntämää tulevaisuustyötä valtakunnallisella ja alueellisella tasolla. Seuraavassa peilataan tutkimuksen löydöksiä edellä mainittujen arvioinnin kolmen osa-alueen kautta.

Osuvuus: Kyseisessä hankkeessa meillä ei ollut resursseja analysoida kansallisessa ennakointijärjestelmässä tuotetun tulevaisuustiedon sisältöjä, mutta hankkeeseen osallistuneiden toimijoiden kesken vallitsi yhteisymmärrys siitä, että Suomessa tuotetaan paljon ja laadukasta tulevaisuustietoa. Tutkimuksen aikana heräsi kuitenkin kysymys, mihin tarkoitukseen tulevaisuustietoa ennakointijärjestelmässä kerätään? Kyselymme perusteella suomalaiset ennakointitoimijat ovat ennen kaikkea kiinnostuneita todennäköisistä tulevaisuuksista, kun uudet mahdollisuudet tai yllätykset kiinnostavat huomattavasti vähemmän. Tällainen varsin kapea-alaisen tulevaisuushorisontin tarkastelu vaikuttaa myös tulevaisuustiedon hankintaan: Tärkeimpinä tulevaisuustiedon lähteinä nähdään omasta lähipiiristä ja kotimaisista lähteistä nouseva tieto.

Menetelmät: Kansallisessa ennakoinnissa käytetään monipuolisesti menetelmiä: suurin osa toimijoista käyttää useita ennakointimenetelmiä ja useampaa kuin yhtä aikaperspektiiviä. Kuitenkin kaksi selkeästi eniten käytettyä menetelmää - oman toimintaympäristön muutosilmiöiden seuranta (85-100 % valtionhallinnosta) sekä tilastolliset analyysit ja ennusteet (96 % maakunnallisesta hallinnosta) - tarjoavat usein varsin yllätyksettömän kuvan tulevaisuudesta. Huomattavasti pienempi

joukko kerää muutosilmiöitä oman toimialan ulkopuolelta (67 % vastaajista) ja laatii vaihtoehtoisia skenaarioita (65 % vastaajista). Kaikkein vähiten hyödynnetään pelillisiä menetelmiä tai simulaatioita (16 % vastaajista). Käytettyjen menetelmien painotus tukee ennakkoinnille asetettua ensisijaista tavoitetta: todennäköisimmän tulevaisuuden hahmottamista. Jos ennakkoinnin vahvempuna tavoitteena olisi uusien ratkaisujen keksiminen tai vaihtoehtoisten tulevaisuuksien hahmottaminen, tulisi menetelmissäkin suosia luovempia ja laaja-alaisemmin tulevaisuustietoa skannaavia menetelmiä.

Vaikuttavuus: Kansallisen ennakkoinnin suurimmat haasteet liittyvät ennakkoinnin vaikuttavuuteen. Ennakkoinnin vaikuttavuus omassa organisaatiossa sekä valtakunnan tasolla poliittiseen päätöksentekoon koettiin järjestelmän heikkouksina. Ennakointitieto jää liian irralliseksi päivittäisestä operationaalisesta toiminnasta. Ennakointitieto ei myöskään virtaa ennakoitijärjestelmän toimijoiden kesken, vaan tulevaisuustyötä tehdään edelleen valitettavan siloutuneesti. Seuraavaksi tulisi panostaa ennakoitivistien kehittämiseen, ennakoititiedon muotoiluun päättäjien tarpeisiin soveltuvaksi sekä yhteiskunnan ja organisaatioiden yleisen ennakoititietämättömyyksen kehittämiseen. Vaikuttavuuden parantamiseksi pitäisi murtaa ennakkoinnin myyttiä ja tehdä ennakoititietoa ymmärrettävämmäksi.

Lopuksi

Kansallinen ennakoitintutkimus 2020-hanke antoi ajankohtaisen kuvan kansallisen ennakoitijärjestelmän tilasta ennen kaikkea tiedontuotannon järjestelmänä. Ennakoitintutkimus on kuitenkin muutakin kuin tiedon tuotantoa. Ennakoitintutkimukseen osallistuminen kehittää mm. osallistujan tulevaisuusajattelua: kykyä kuvitella ja kohdata tulevaisuus sekä herkkyyttä huomata uusien ilmiöiden ituja. Viime aikoina ennakkoinnin arvioinnin kohteeksi on ehdotettu nostettavan myös tätä yksilöllisen tulevaisuusajattelun kehittymisen ulottuvuutta (Parkkonen & Vataja 2019). Tulevaisuusajattelun kehittämisen mittaamiseen ollaan parhaillaan kehittämässä erilaisia mittaristoja, kuten [tulevaisuustietoisuuden testiä](#) (Lalot ym. 2019).

Yksilöllisen tulevaisuusajattelun arvioinnin merkitys tulee kasvamaan, kun tulevaisuuden aktiivinen tekeminen korostuu ennakkoinnin uusissa suuntauksissa. Uudenlaisessa ennakkoinnissa painotetaan ennen kaikkea tulevaisuuden epävarmuutta ja dynaamisuutta, jolloin esim. kerran strategiakaudessa laadittavat skenaariot voivat olla liian jäykkiä. Sen sijaan keskitytään tarkastelemaan kriittisesti tulevaisuuden roolia nykyhetkessä sekä luomaan tulevaisuutta nykyhetkessä uusilla kokeiluilla (kts. esim. Minkkinen ym. 2019; Tuomi 2018; Miller 2018). Tällainen toimintamalli korostaa yksilön ja organisaation resilienssiä kohdata erilaisia mahdollisia tulevaisuuksia sekä toimia aktiivisena tulevaisuuden tekijänä (Pouu & Wilenius 2020). Tulevaisuudesta ei ole faktatietoa, mutta laadukasta ja vaikuttavaa ennakoitintietoa tarvitaan, jotta kykenemme yhteiskuntana toimimaan suhteessa näköpiirissä oleviin haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

Lähteet:

Lalot, F., Ahvenharju, S., Minkkinen, M., & Wensing, E. (2019). Aware of the Future? Development and Validation of the Futures Consciousness Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 1–15.

Malaska, P. (2013) Tulevaisuustietoisuudesta ja tulevaisuudesta tietämisestä. Teoksessa: Kuusi, O., Bergman, T. & Salminen, H. (2013) Miten tutkimme tulevaisuuksia? *Acta Futura Fennica*, No: 5, 14-22.

Miller, R. (2018). *Transforming the Future – Anticipation in the 21st Century*. Paris: UNESCO & Routledge.

Minkkinen, M., Auffermann, B., & Ahokas, I. (2019) Six foresight frames: Classifying policy foresight processes in foresight systems according to perceived unpredictability and pursued change. *Technological Forecasting and Social Change*, 149, 1-13.

Parkkonen, P. & Vataja, K. (2019) Näkökulmia ja lähestymistapoja tulevaisuustyön ja ennakkoinnin arviointiin. *Futura*, 1/19, 60-73.

Pouru, L., Minkkinen, M., Auffermann, B., Rowley, C., Malho, M., & Neuvonen, A. (2020). Kansallinen ennakkointi Suomessa 2020 – Nykytilan kartoitus, analyysi ja tulokset. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja*, 17/2020. Helsinki.

Pouru, L. & Wilenius, M. (2020) Developing agency through transformative futures education. *Futures*. Arvioinnissa.

Tuomi, I. (2019). Chronotopes of foresight: Models of time-space in probabilistic, possibilistic and constructivist futures. *Futures & Foresight Science*, 1, 1-15.

Van Der Steen & Van Der Duin (2012) Learning ahead of time: how evaluation of foresight may add to increased trust, organizational learning and future oriented policy and strategy. *Futures*, 44, 487–493.